

EUGENIUSZ Z. ZDROJEWSKI

Koszalin

WSTĘPNY ETAP BADAŃ REGIONALNYCH W KOSZALIŃSKIM

Wstęp

Dawne województwo koszalińskie miało opóźniony start w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego – nie tylko w odniesieniu do przemysłu, gospodarki morskiej, ale i w podejmowaniu prac badawczych. Znaczniejsze ożywienie w gospodarce młodego (utworzonego w 1950 r.) województwa zaznaczyło się dopiero w drugiej połowie lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku. Koszalińskie nie miało tradycji w zakresie życia naukowego. W okresie panowania niemieckiego terytorium to pozbawione było szkół wyższych i liczących się placówek naukowo-badawczych.

Tym bardziej godny podkreślenia jest fakt, iż ambicje takie pojawiły się wkrótce po zakończeniu drugiej wojny światowej. Był to jednak społeczny ruch naukowy, a przejawiane inicjatywy podejmowały najczęściej pojedyncze osoby lub niewielkie ich grupki. Inicjatywy te miały w dodatku zasięg lokalny i dość krótkotrwałe cezury czasowe. Podjmowali je pracownicy różnych zakładów i instytucji, dla których działalność naukowo-badawcza była dodatkowym zajęciem. Ich analizy i dociekania miały często dość ograniczony zakres tematyczny i charakter utylitarny, służyły bowiem określonym podmiotom i nielicznym zespołom specjalistów. Szerszy zakres miały zazwyczaj badania podejmowane przez osoby i zespoły badawcze z sąsiednich ośrodków naukowych, najczęściej z Poznania, Gdańska, Torunia i Szczecina, rzadziej z innych, np. z Warszawy.

Do pewnego stopnia momentem przełomowym było utworzenie w 1965 r. Ośrodka Badań Naukowych (OBN) w organizacyjnych ramach Koszalińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego (KTSK). Dał on początek planowym, bardziej systematycznym badaniom prowadzonym przez miejscowych specjalistów z określonych dziedzin. Nie oznacza to jednak, iż wcześniej nic lub niewiele się działo. Była to jednak niewątpliwie inna jakość. Zanim ukażemy okoliczności utworzenia OBN, jego cele, zadania oraz etapy rozwoju, warto nieco uwagi poświęcić wcześniejszym poczynaniom prowadzącym do powstania placówki badawczej, której głównym celem był rozwój badań regionalnych w szerszym tego słowa znaczeniu i z przewagą problematyki współczesnej.

Działania poprzedzające utworzenie OBN

Społeczny ruch naukowy zrodził się w regionie wkrótce po ustaniu działań wojennych. Ośrodkiem, który odegrał w tym względzie rolę pionierską, był Słupsk¹. W mieście tym, stosunkowo mało zniszczonym, skupiła się dość liczna grupa inteligencji humanistycznej i technicznej, która niemal niezwłocznie włączyła się w nurt życia kulturalno-oświatowego. Jeszcze w 1945 r. utworzono tam Miejską Radę Kultury, w ramach której powołano Komisję Badań Słowiańskich, poszukującą śladów słowiańskiej i polskiej przeszłości w Słupsku i najbliższych okolicach. Była to więc głównie problematyka historyczna.

W lutym 1946 r., również w Słupsku, założono Polskie Towarzystwo Naukowe (PTN), w którym początkowo istniały cztery sekcje: prawniczo-ekonomiczna, humanistyczna, przyrodnicza i lekarska. Nieco później zorganizowano jeszcze dwie następne, a mianowicie niemcoznawczą i studiów marksistowskich. Członkowie i sympatycy PTN zapoczątkowali więc badania nad dość różnorodną problematyką Słupska i okolic. Działalność ta miała przede wszystkim charakter lokalny i była krótkotrwała (do 1949 r.). Wzbudziła jednak zainteresowanie w kilku innych ośrodkach naukowych, głównie województw toruńskiego, poznańskiego i gdańskiego.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że już w latach 1945–1946 stworzono załączki pierwszych placówek naukowo-badawczych. Był to obecny

¹ E.Z. Zdrojewski, *Rola i zadania Koszalińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego w zakresie badań i działalności wydawniczej*, „Kultura i Społeczeństwo” 1972 nr 2; tenże, *Sprawozdanie z działalności Ośrodka Badań Naukowych w Koszalinie za lata 1965–1971 oraz program na lata 1972–1975*, OBN, 1972; *Osiągnięcia i potrzeby badawcze w województwie koszalińskim*, red. E.Z. Zdrojewski, Koszalin 1974.

oddział Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej (dawny PIHM) w Słupsku oraz oddział Morskiego Instytutu Rybackiego w Kołobrzegu. Ze względu na ogólnoeconomiczny charakter regionu wiele uwagi już wówczas poświęcano sprawom rolnictwa. Wyrazem tego było m.in. utworzenie kilku placówek o charakterze badawczym. Należy tu wymienić Stację Doświadczalną Oceny Odmian, powołaną w 1952 r. w Płocku koło Miastka, Zakład Doświadczalno-Sadowniczy w Dworcu (1953), Zakład Higieny Weterynaryjnej w Słupsku (1953). W CeceNOWIE, Karznicy, Kisielicach, Słupsku i Wyczechach powołano ogniwa terenowe Stacji Doświadczalnej Oceny Odmian.

Nieco później nastąpił rozwój tego typu jednostek, które odegrały dość istotną rolę w intensyfikacji produkcji rolniczej i leśnej. Były to: Biuro Urządzeń Lasu i Geodezji Leśnej w Szczecinku (1956), Stacja Oceny Sprzętu Rolniczego w Świdwinie (1957), Pomorska Stacja Doświadczalna Krajowych Włókien Naturalnych w Bukówce koło Słupska (1958), Wojewódzka Stacja Oceny Zwierząt (1958), Rolniczy Rejonowy Zakład Doświadczalny w Grzmiącej (1959), Stacja Chemiczno-Rolnicza w Koszalinie (1961) i inne.

Tak stosunkowo gęsta sieć różnorodnych placówek nauko-badawczych i doświadczalnych może powodować złudzenie, iż życie naukowe kwitło i w pełni zaspokajało zapotrzebowanie społeczne. Tak jednak nie było. W sumie lata czterdzieste i pięćdziesiąte ubiegłego wieku nie przyniosły w dziedzinie badań naukowych większych rezultatów, zwłaszcza w zakresie problematyki regionalnej. Spowodowane to było głównie dwiema przyczynami. Po pierwsze wiele tych analiz i dociekań miało charakter lokalny. Nierzadko były one dokonywane jedynie na konkretne potrzeby pojedynczych jednostek. Po drugie trzeba tu dodać, że często wyniki tych doświadczeń i analiz miały charakter poufny i nie mogły ujrzeć światła dziennego. Ja sam jeszcze w latach sześćdziesiątych wykonywałem wiele analiz i ocen, które były przeznaczone jedynie do użytku służbowego. Bez pewnych ogólnie dostępnych publikacji miały one dość ograniczoną wartość.

Samo ukazanie sieci placówek badawczych i doświadczalnych wskazuje przede wszystkim na ich powiązanie z rolnictwem. Tylko niektóre z nich wykazywały związek z leśnictwem czy rybołówstwem morskim. Nie oznacza to bynajmniej, iż zaniedbywano w tamtym czasie sprawy zaplecza badawczego innych dziedzin życia społeczno-gospodarczego. W 1969 r. utworzono w Koszalinie Ośrodek Naukowo-Produkcyjny Materiałów Półprzewodnikowych. Nieco później uruchomiono w tymże mieście oddział Instytutu Kształcenia Nauczycieli

i Badań Oświatowych (1973), oddział Instytutu Morskiego w Słupsku (1978) i inne.

Jednakże najlepszą bazą źródłową, stworzoną stosunkowo wcześniej, dysponowali humaniści. Stanowiły ją (i nadal stanowią): dział archeologii w Muzeum Okręgowym w Koszalinie (od 1956 r.), Stacja Naukowa Polskiego Towarzystwa Historycznego (PTH) w Słupsku (1958), Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Koszalinie (1961). To właśnie z nimi, głównie z Muzeum i Stacją Naukową PTH, należy łączyć początki własnych zorganizowanych prac naukowo-badawczych na Pomorzu Środkowym.

Pewną rolę w inspirowaniu i prowadzeniu badań odegrały niektóre towarzystwa naukowe oraz instytucje i zakłady pracy. Już 19 grudnia 1953 r. powstał w Słupsku Oddział PTH, wspierany przez miejscowe muzeum oraz Zarząd Główny w Warszawie i istniejący wcześniej oddział w Toruniu².

Inicjatywy i działalność oddziału słupskiego PTH zasługują na szczególne uznanie. Jego bardzo ożywiona działalność i rozliczne kontakty z innymi ośrodkami doprowadziły do powstania innych oddziałów i kół towarzystwa, Stacji Naukowej w Słupsku (1958) oraz zapoczątkowały tak pożądaną działalność wydawniczą. Kontakty ze środowiskami złotowskim i szczecineckim przyczyniły się do powstania w 1957 r. oddziału PTH w Złotowie i Szczecinku. Od 1956 r. istniało w Koszalinie Koło PTH, merytorycznie i organizacyjnie podległe oddziałowi w Słupsku, które w 1958 r. przekształcono w samodzielny oddział. Kilka lat później (w 1962 r.) zorganizowano też koło PTH w Sławnie.

Nad ogniwami terenowymi PTH działającymi w regionach pozbawionych wyższych uczelni patronat sprawował oddział w Poznaniu. To właśnie na spotkaniu delegatów oddziałów PTH w Poznaniu w 1957 r. ustalono, że w Słupsku należy zapoczątkować druk dwóch serii, tj. „Biblioteki Słupskiej” i „Zapisków Koszalińskich” jako publikacji PTH. Ich pierwsze edycje ukazały się już w roku następnym.

„Zapiski Koszalińskie” od 1959 r. wydawano wspólnie z Towarzystwem Rozwoju Ziem Zachodnich (TRZZ), a od następnego roku – wspólnie z PTH, TRZZ i Koszalińskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk (KTPN). Po wydaniu siedmiu numerów, poświęconych głównie problematyce historycznej, „Zapiski”

² T. Machura, *Sprawozdanie z działalności PTH w Słupsku, Koszalinie, Szczecinku, Złotowie i Świdwinie*, „Rocznik Koszaliński” 1 (1965); też, *Sprawozdania z działalności Stacji Naukowej PTH w Słupsku*, tamże.

przejęło KTPN, już jako wydawnictwo uwzględniające głównie tematykę współczesną.

Poszczególne tomy „Biblioteki Słupskiej” zawierały obszerniejsze studia poświęcone różnym częściom regionu lub wybranym zagadnieniom dotyczącym życia społecznego, szkolnictwa itp. W tej serii wydano m.in. monograficzne opracowania: *Z dziejów Słupska i Ustki* (1958), *Szkice słupskie* (1960), *Z dziejów Koszalina* (1963), *Z dziejów Świdwina* (1963), *Dzieje Kołobrzegu* (1960), *Z dziejów ziemi człuchowskiej* (1967), *Z najnowszych dziejów Słupska i ziemi słupskiej* (1969).

Oddzielne tomy „Biblioteki Słupskiej” poświęcono też takim zagadnieniom, jak: *Kultura ziemi złotowskiej* (1959), *Pamiętniki nauczycieli złotowskich* (1964), *Ruch hitlerowski na Pomorzu Zachodnim* (1969), *Szkolnictwo koszalińskie w latach 1945–1965* (1970), *Spoleczno-kulturowe mechanizmy i kierunki awansu młodego pokolenia na przykładzie województwa koszalińskiego* (1970).

Na tle wręcz imponującego dorobku Stacji Naukowej PTH w Słupsku raczej skromny wkład w rozbudzanie zainteresowań badawczych i działalności wydawniczej wniosły inne towarzystwa naukowe o specjalistycznym profilu działań. Już w latach czterdziestych ubiegłego wieku grupa geografów brała udział w pracach szczecińskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Geograficznego (PTG). W 1947 r. odbył się w Toruniu i Szczecinie zjazd PTG. W jego obradach i wycieczkach, które objęły również późniejsze terytorium województwa koszalińskiego, brali udział reprezentanci Koszalina. Ich zainteresowania badawcze ograniczały się do wybranych zagadnień Wybrzeża, jeziora Jamno i Wzgórz Chełmskich. Jednak w tej i następnej dekadzie efektem ich działalności były liczne odczyty i artykuły w niektórych czasopismach.

W 1963 r. powstało w Koszalinie Koło PTG, podległe oddziałowi w Gdańsku. Kilka lat później (w 1967 r.) było ono współorganizatorem ogólnokrajowego zjazdu w Koszalinie, w całości poświęconego różnorodnej problematyce województwa koszalińskiego. Autorami siedmiu spośród ośmiu referatów i komunikatów byli miejscowi autorzy. Wszystkie materiały zostały opublikowane i był to pierwszy większy zbiór stanowiący wkład w dzieło popularyzacji regionu.

Obradujące podczas zjazdu walne zgromadzenie delegatów podjęło m.in. uchwałę w sprawie utworzenia oddziału z siedzibą w Koszalinie, podlegającego bezpośrednio Zarządowi Głównemu PTG. Nieco później utworzono w Słupsku Koło PTG. Odtąd geografowie koszalińscy coraz aktywniej i coraz liczniej uczestniczyli w prowadzonych badaniach i przygotowywali artykuły do różnych

czasopism i prac zbiorowych, takich jak *Przyroda i krajobraz ziemi koszalińskiej* (1970), monografie powiatów i województwa. Sporo uwagi poświęcono sprawom turystyki, czego potwierdzeniem są takie publikacje, jak *Informator o ośrodkach turystycznych województwa koszalińskiego* (1971), *Słupsk i okolice* (1971), *Szczecinek i okolice* (1973) oraz inne.

W podobny sposób jak PTG rozpoczynało działalność w Koszalińskim Polskie Towarzystwo Ekonomiczne (PTE). Początki jego zorganizowanego działania przypadają na koniec lat pięćdziesiątych, kiedy to w Koszalinie powstała delegatura szczecińskiego Oddziału PTE. Jak wiele innych towarzystw, również PTE zaczęło swoją działalność od zebrań, dyskusji, szkolenia. Dopiero w 1964 r. utworzono w Koszalinie samodzielny Oddział Wojewódzki. Odtąd obserwowano stały rozwój liczebny oraz rozszerzanie form działania.

W połowie lat siedemdziesiątych oddział liczył już ponad 1100 członków zwyczajnych, zrzeszonych w 65 kołach terenowych i zakładowych. W 1965 r. powstało koło w Szczecinku. W Słupsku powołano w 1967 r. Oddział Regionalny, a w Koszalinie i Wałczu utworzono specjalne rady koordynujące działalność kół. W 1966 r. przy Oddziale Wojewódzkim zorganizowano Ośrodek Szkolenia Ekonomicznego, który z początkiem 1972 r. przekształcono w Dyрекcję Szkolenia Ekonomicznego.

Oprócz wielu kursów i odczytów zorganizowano też sporo konferencji. Niestety, rozwój organizacyjny i doskonalenie form pracy PTE nie znalazły odzwierciedlenia w bardziej liczących się publikacjach. Zasadniczo ważniejsze prace powstały w latach późniejszych we współpracy OBN i Koszalińskiego Ośrodka Naukowo-Badawczego. Dość liczne opracowania, nawet analityczno-badawcze, wykonywano jedynie na użytek władz terenowych i konkretnych zakładów pracy.

Trwałym dorobkiem badawczym i wydawniczym nie zapisały się też inne stowarzyszenia, które rozwijały głównie działalność odczytową. W okresie od 1957 r. do początku lat siedemdziesiątych ożywioną działalność prowadziło wspomniane już Towarzystwo Rozwoju Ziemi Zachodnich. Organizowało ono liczne spotkania, dyskusje i konferencje na różne tematy (historyczne, polityczne, demograficzne i gospodarcze), ale nie pozostawiło w regionie znaczących publikacji.

Początki zorganizowanej działalności Towarzystwa Urbanistów Polskich (TUP) przypadają na rok 1967, kiedy to powstało w Koszalinie Koło TUP. Jeszcze wcześniej utworzono zakładowe i terenowe ogniwa organizacji zrzeszonych w Naczelnej Organizacji Technicznej. Podejmowały one liczne inicjatywy i pra-

ce o charakterze twórczym, jednakże rezultaty ich działalności służyły przede wszystkim wewnętrznym potrzebom tych organizacji lub określonym instytucjom i zakładom.

W specyficznych warunkach dawnego województwa koszalińskiego, przez wiele powojennych lat pozbawionego wyższych uczelni i znaczących placówek badawczych, określone miejsce dla siebie znalazły niektóre instytucje i zakłady pracy. Zatrudnione w nich kadry próbowały wypełniać istniejące luki, zaspokajając przynajmniej częściowo zapotrzebowanie społeczne w tym zakresie. Konkretnie inicjatywy i poczynania tylko częściowo wynikały z obowiązków służbowych, częściej natomiast ich podłożem była inwencja twórcza kierowników tych jednostek lub większych kolektywów ludzi aktywnych, zaangażowanych, łączących własne dobrze pojęte ambicje ze społecznymi potrzebami regionu.

Takie korzystne zjawiska i kojarzenie obowiązków służbowych z głębokimi zainteresowaniami sporej grupy pracowników o wysokich kwalifikacjach zawodowych i ogólnych obserwowano od pewnego czasu w dawnym Oddziale Wojewódzkim Narodowego Banku Polskiego, Wojewódzkim Urzędzie Statystycznym, w jednostkach planistycznych, np. w Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego, Wojewódzkiej Pracowni Planów Regionalnych, Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej.

Pracownicy tych instytucji, oprócz swoich podstawowych funkcji, wykonywali również wiele analiz i ocen różnych zjawisk, ułatwiających podejmowanie prawidłowych decyzji. W pracach tego typu dominowała problematyka ekonomiczna, dotycząca przemysłu, rolnictwa, gospodarki morskiej. Niestety, opracowania te, mające często charakter prac badawczych, przedkładane organom władzy i określonym jednostkom, służyły jedynie potrzebom doraźnym. Relatywnie największą wartość miały zdecydowanie publikacje Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego.

Oprócz stałej serii roczników statystycznych urząd ten co roku wydawał kilka publikacji o dużych walorach poznawczych, dotyczących różnorodnej tematyki. Poza problematyką gospodarczą prezentowane w nich były pogłębione analizy i studia dotyczące zagadnień demograficznych, szkolnictwa, ochrony zdrowia, turystyki i inne.

Właściwe zrozumienie roli nauki i potrzeb badawczych wykazywały też niektóre zakłady pracy. Na przykład stocznia w Ustce, przedsiębiorstwa połowów i usług rybackich w Kołobrzegu i Darłowie, niemające rozbudowanego zaplecza naukowo-badawczego, nawiązywały kontakty z wieloma placówkami, popierały i finansowały niezbędne badania.

Trzeba wspomnieć, że dla powstawania i aktywizacji lokalnego oraz regionalnego ruchu społeczno-kulturalnego i naukowego korzystna była druga połowa lat pięćdziesiątych. Popaździernikowe zmiany dały impuls do rozwoju tego ruchu i podejmowania określonych inicjatyw. Powstały wówczas liczne kluby inteligencji, m.in. w Wałczu, Słupsku, Człuchowie, Bytowie, Białogardzie. Niestety, nie wszystkie wykazały się większymi, liczącymi się dokonaniem.

Większe oczekiwania wiązano z powstałym w październiku 1959 r. Koszalińskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk. Było to ważne wydarzenie w życiu intelektualnym regionu. Miejscowe środowisko dopiero się rodziło. KTPN, nawiązując w swojej działalności do dorobku Polskiego Towarzystwa Naukowego, Oddziału i Stacji Naukowej PTH w Słupsku, stawiało sobie za cel rozwijanie prac naukowo-badawczych i działalności wydawniczej. Miało więc ambicje stworzenia załączka środowiska naukowego w Koszalinie o stosunkowo szerokim profilu badawczym.

Członkowie KTPN zgodnie ze swoimi zainteresowaniami mogli brać udział w pracach czterech wydziałów: historyczno-społecznego, prawno-ekonomicznego, rolniczo-leśnego i matematyczno-przyrodniczego. W okresie do 1964 r. towarzystwo to zorganizowało szereg konferencji i seminariów, których planem były publikacje z zakresu problematyki demograficznej, gospodarczej, geograficznej i in.

Ukazały się m.in. takie wydawnictwa, jak *Biuletyn informacyjny* opublikowany w 1959 r., *Rocznik KTPN (1959/1960)*, *Problemy nadzoru i kontroli w radach narodowych*, *Z dziejów PPR na ziemi koszalińskiej*.

Rozwijając działalność wydawniczą, w 1960 r. KTPN przejęło wydawane dotychczas nieregularnie od 1958 r. przez Oddział PTH w Słupsku „Zapiski Koszalińskie” i przekształciło je w kwartalnik. Ukazywał się on do końca 1968 r., a łącznie wydano 36 numerów.

Stawiane sobie cele i zadania KTPN zrealizowało tylko częściowo. Towarzystwo od samego początku borykało się z różnymi trudnościami, zwłaszcza finansowymi. Skupiało ono stosunkowo niewielu członków. Najpierw liczyło ich osiemnastu, a na początku 1964 r., tj. na krótko przed jego rozwiązaniem, KTPN zrzeszało 44 osoby³. Tak więc i pod względem liczby członków organizacja ta nie należała do najmocniejszych. Dwa spośród czterech wydziałów właściwie nie zapoczątkowały działalności. W marcu 1964 r. KTPN uległo likwidacji.

³ E. Buczak, *Sprawozdanie z działalności KTPN w latach 1959–1964*, „Rocznik Koszaliński” 1 (1965); E.Z. Zdrojewski, *Rola i zadania...*; tenże, *Sprawozdanie z działalności...*

Utworzenie Ośrodka Badań Naukowych

Jeszcze w tym samym miesiącu 1964 r. powołano do życia Koszalińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, które przyjęło znacznie szerszy zakres działania, a ówczesne Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (PWRN) przyznało mu w określonej wysokości dotację. Pierwszym prezesem Zarządu Głównego KTSK został inż. Zdzisław Tomal, ówczesny przewodniczący PWRN, późniejszy wicepremier rządu PRL. W następnych latach funkcje tę pełnili: mgr Janusz Przewoźny, mgr Klemens Cieślak, mgr Jan Urbanowicz, dr Zbigniew Głowacki, mgr Henryk Kruszyński. Dokonano też wyboru sekretarza generalnego Zarządu Głównego KTSK, do którego obowiązków należało kierowanie bieżącymi sprawami towarzystwa. Jako pierwszemu funkcję tę powierzono mgr. Józefowi Narkowiczowi. Później obowiązki te przejmowali kolejno: mgr Jerzy Szwej, dr Andrzej Czarnik, mgr Eugeniusz Zdzisław Zdrojewski, mgr Jerzy Rudzik, mgr Stefan Napierała

Celowość utworzenia KTSK uzasadniano różnorodnymi potrzebami województwa. Żadne z istniejących dotychczas stowarzyszeń nie było w stanie podjąć tak szerokiego programu działania, jaki nakreślono przed nowo powołanym do życia towarzystwem. Do ważniejszych zadań KTSK należały m.in.: inspirowanie i prowadzenie badań naukowych nad problematyką regionalną, popularyzowanie wiedzy o województwie koszalińskim, przygotowywanie i publikowanie prac naukowych oraz popularnonaukowych, udzielanie pomocy osobom podejmującym prace badawcze, współdziałanie w przygotowywaniu kadr naukowych dla przyszłych uczelni i placówek naukowo-badawczych w regionie. W rzeczywistości przynajmniej przez jakiś czas przeważała działalność kulturalno-oświatowa.

W warunkach województwa koszalińskiego, w którym brak było wówczas wyższych uczelni i liczących się placówek naukowo-badawczych, KTSK wysunęło na pierwszy plan te zadania, które w innych regionach podejmowały właśnie szkoły wyższe, instytuty naukowo-badawcze oraz przedsiębiorstwa wydawnicze. Do realizacji celów i zadań towarzystwa jeszcze w 1964 r. powołano sekcje: Naukowo-Badawczą i Popularyzacji Wiedzy, Wydawniczą oraz Upowszechniania Kultury i Sztuki. Interesuje nas tu przede wszystkim działalność dwóch pierwszych sekcji. Ich prace zapoczątkowali zasadniczo dawni członkowie KTPN. Towarzystwo uzyskało niezbędne dotacje z PWRN, co umożliwiło rozwinięcie wielokierunkowej działalności. Działalność tę prowadzono jednak nadal na zasa-

dach społecznych, opierając się na poszerzonym gronie osób współpracujących, ale dość luźno związanych z KTSK.

W tej sytuacji początkowo na plan pierwszy wysunęła się na działalność kulturalno-oświatowa. Dużą wagę przywiązywano do rozwoju organizacyjnego i popularyzacji idei KTSK, tworząc liczne jego oddziały i kluby. Pierwsze trzy oddziały towarzystwa (w Kołobrzegu, Słupsku i Złotowie) powstały jeszcze w 1964 r., a nieco później w Połczynie, Drawsku Pomorskim, Świdwinie i Miastku. Kluby KTSK rozpoczęły działalność w Darłowie, Krajence, Ustce, a później także w Czaplinku, Karlinie, Sianowie i innych miastach. Wszystkie ogniwa terenowe towarzystwa podjęły szeroko zakrojone prace na rzecz aktywizacji kulturalnej oraz integracji społecznej poszczególnych środowisk. Najpowszechniej występujące formy pracy to spotkania, prelekcje i dyskusje, często łączone z wystawami, pokazami przeźroczy i innych materiałów ilustracyjnych.

Swoją dzielność KTSK rozwijało w ścisłej współpracy z instytucjami kulturalnymi, różnymi związkami twórczymi i organizacjami społecznymi. Oddział KTSK w Słupsku wspólnie z Filharmonią im. Stanisława Moniuszki w Koszalinie organizował doroczne imprezy, jakimi były festiwale pianistyki polskiej w Słupsku. Oddział w Kołobrzegu był współorganizatorem festiwalu piosenki żołnierskiej. Połczyńskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne pełniło funkcję głównego organizatora festiwalu zespołów artystycznych Wojska Polskiego. KTSK ściśle współpracowało ze Związkiem Polskich Artystów Plastyków w organizacji dorocznych plenerów plastycznych w Osiekach. Towarzystwo miało także swój udział w umacnianiu miejscowego środowiska literackiego, popularyzacji instytucji i stowarzyszeń muzycznych, dorobku Bałtyckiego Teatru Dramatycznego itp. Na trwałych podstawach oparta była współpraca z domami kultury, bibliotekami, muzeami, klubami książki i prasy. Dobrze układała się współpraca ze związkami zawodowymi i organizacjami młodzieżowymi.

Ze zrozumiałych powodów zakres prac badawczych był początkowo bardzo wąski i właściwie ograniczał się niemal wyłącznie do problematyki historycznej. Na znacznie mniejszą skalę podejmowano niektóre zagadnienia związane z rozwojem życia kulturalno-oświatowego, a nieco później z zakresu demografii, turystyki i innych.

Przedstawione skrótowo ważniejsze inicjatywy i przedsięwzięcia są jedynie ilustracją całokształtu podejmowanych prac, zmierzających do aktywizacji społecznej poszczególnych środowisk, do upowszechniania dóbr kulturalnych

wśród społeczeństwa. Sprzyjało to również rozbudzeniu zainteresowań i potrzeb badawczych.

Jako były członek KTPN i członek założyciel KTSK już na pierwszym zjeździe postulowałem m.in. konieczność utworzenia odpowiedniej placówki badawczej. Do pewnego stopnia przełom w życiu naukowym regionu zarysował się już w roku 1965, kiedy to we wrześniu jako agendę KTSK utworzono Ośrodek Badań Naukowych. Wstępny projekt organizacyjny został opracowany przez dr Bożennę Chmielewską oraz mgr. Józefa Narkowicza i rozpatrzony przez Prezydium KTSK w grudniu 1964 r. Decyzję o powołaniu ośrodka przy KTSK prezydium towarzystwa podjęło 24 maja 1965 r. Ośrodek Badań Naukowych rozpoczął działalność we wrześniu tego roku. Jego organizatorem i pierwszym kierownikiem była dr Bożenna Chmielewska. W latach 1968–1969 kierował nim dr Andrzej Czarnik, a od początku 1970 r. do połowy 1972 r. dr Eugeniusz Zdzisław Zdrojewski. Ośrodek przejął więc funkcję działającej dotychczas Sekcji Naukowo-Badawczej i Popularyzacji Wiedzy KTSK.

Rozwój działalności badawczej

Początkowo OBN skoncentrował swoją uwagę na problematyce historycznej i socjologicznej. W celu realizacji zadań naukowych utworzono dwie pracownie: Socjologii, którą kierowała dr Bożenna Chmielewska, i Historii, powierzając funkcję kierownika dr. Hieronimowi Rybickiemu (w wymiarze pół etatu). Obsługę administracyjną zapewniało Biuro Zarządu Głównego KTSK. Dopiero w grudniu 1965 r. zatrudniono w ośrodku trzecią osobę na stanowisku pracownika administracyjno-technicznego. Przejściowo, w latach 1966–1967, w Pracowni Socjologii zatrudnieni byli mgr Edward Manikowski i Zbigniew Piotrowski, a 1967 r. zatrudniono mgr Jadwigę Rupińską (Wojciechowską) na stanowisku asystenta w Pracowni Historii oraz w niepełnym wymiarze pracy – kierowników dwóch nowych pracowni. Ponieważ ośrodek rozwijał swą działalność w organizacyjnych ramach KTSK, miał z nim wspólny budżet.

Podstawowe cele i zadania określone były w statucie i regulaminie uchwalonych przez KTSK oraz w bieżących wytycznych prezydium towarzystwa. Bardziej szczegółowe zadania na poszczególne lata ustalała Rada Naukowa, w której skład od grudnia 1965 r. do końca 1967 r. wchodziło 16 osób, w latach 1968–1970 przeszło dwukrotnie więcej, bo 33 osoby, a w okresie kolejnych trzech lat – 25 osób. Byli to głównie przedstawiciele środowisk naukowych w Gdań-

sku, Poznaniu, Szczecinie i Warszawie oraz grupa działaczy kulturalno-oświatowych, a później i pracowników naukowo-dydaktycznych. Radzie przewodniczył od samego początku prof. dr Władysław Markiewicz, dyrektor Instytutu Zachodniego w Poznaniu, późniejszy sekretarz naukowy Wydziału I Nauk Społecznych i wiceprezes Polskiej Akademii Nauk. Funkcję wiceprzewodniczących pełnili: doc. dr Andrzej Czarnik, już jako prorektor Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Słupsku, i doc. dr Jerzy Szukalski – dyrektor Instytutu Geografii Uniwersytetu Gdańskiego. Ponadto sprawozdania z działalności i zamierzenia badawcze na lata następne rozpatrywała Komisja Koordynacyjna Instytutów Ziemi Zachodnich.

Proces badawczy polegał na planowej realizacji tematów wynikających z zapotrzebowania społecznego, ale i z możliwości realizacyjnych. Prowadzili je zgodnie z planem nieliczni pracownicy OBN. Inspirowali oni i wspierali zarazem badania podejmowane przez liczne osoby spoza ośrodka, przygotowując prace promocyjne (magisterskie, doktorskie) i inne. Z tego grona szczególnie pracownie werbowwały licznych współpracowników. Wprawdzie podlegali oni wstępnej weryfikacji, a dla podkreślenia ich roli i rangi listę osób współpracujących zatwierdzała Rada Naukowa, jednakże nie zawsze i nie wszyscy wywiązywali się z przyjętych zobowiązań. Kierownicy pracowni mieli więc do pokonania rozliczne trudności, jednakże ten system pracy okazał się dość efektywny.

Ze względu na skromną liczbę pracowników etatowych, OBN od samego początku pracował w specyficznych warunkach. W początkowym okresie liczba współpracowników przekraczała nieznacznie 40 osób. Pracownia Historyczna (tak początkowo ją nazywano) skupiała 12 osób. Wśród nich było dziesięciu magistrów historii i dwóch studentów Wyższej Szkoły Nauk Społecznych (WSNS) w Warszawie. Z Pracownią Socjologiczną kontakt nawiązało około trzydziestu osób. W tej grupie było tylko czterech socjologów, a większość stanowili geografowie, ekonomiści, studenci WSNS i inni.

Mimo istniejących ograniczeń i trudności, dzięki sprawnemu kierowaniu działalnością pracowni i dużemu zaangażowaniu się współpracowników – udało się zrealizować wiele tematów badawczych. Trudno je tutaj prezentować choćby wybiórczo. Niżej przedstawiono skrótowo ważniejsze zagadnienia (lub grupy tematów) realizowane przez poszczególne pracownie.

Pracownia Historii podjęła badania nad:

- dziejami Pomorza Zachodniego w XIX i na początku XX w.,
- różnymi aspektami ruchu hitlerowskiego na Pomorzu Zachodnim,

-
- sytuacją ludności rodzimej, robotników przymusowych i jeńców wojennych na ziemi koszalińskiej,
 - zbrodniami hitlerowskimi na Pomorzu Zachodnim,
 - historią walk o wyzwolenie (zdobywanie) ważniejszych miejscowości w regionie,
 - organizacją ogniw administracji polskiej na ziemi koszalińskiej,
 - działalnością partii i stronnictw politycznych w pierwszych latach powojennych,
 - historią wojskowości,
 - historią związków zawodowych i organizacji młodzieżowych,
 - działalnością organizacji polonijnych na obszarze dawnego Pogranicza i na Kaszubach,
 - organizacją i funkcjami prasy w III Rzeszy,
 - działalnością kulturalną i teatralną w obozach polskich jeńców wojennych w Niemczech,
 - rolą radia i telewizji w systemie propagandy hitlerowskiej,
 - rozwojem kultury fizycznej pod znakiem Rodła,
 - rozwojem szkolnictwa na ziemi koszalińskiej,
 - odbudową i rozwojem przemysłu,
 - przygotowaniem do druku monografii większości powiatów województwa koszalińskiego oraz wybranych miast (np. Kołobrzegu, Koszalina, Krajenki) i wsi (np. Zakrzewa).

Ponadto grupa współpracowników po raz pierwszy zajęła się na szerszą skalę problematyką średniowiecza na Pomorzu Zachodnim.

Do podejmowania szeroko zakrojonych badań wielu autorów zachęcała możliwość publikowania swoich opracowań w periodykach, wydawnictwach serijnych („Zapiski Koszalińskie”, „Rocznik Koszaliński”, „Biblioteka Słupska”) oraz w wielu monografiach i innych pracach zwartych. Wykorzystując wyniki swoich analiz i studiów, historycy organizowali liczne konferencje i seminaria na różne tematy.

Pracownia Socjologii zajęła się przede wszystkim:

- społeczno-ekonomicznymi problemami rybaków morskich,
- społecznymi i ekonomicznymi problemami państwowych gospodarstw rolnych,
- różnorodną problematyką młodzieży,
- procesem stabilizacji mieszkańców Koszalina,

- rolę instytucji i zakładów pracy w rozwoju życia kulturalnego,
- działalnością samorządu mieszkańców Koszalina,
- społecznymi uwarunkowaniami wyboru zawodu,
- procesem adaptacji i integracji społecznej w regionie,
- procesem adaptacji absolwentów wyższych uczelni w województwie koszalińskim,
- różnymi aspektami życia kulturalnego w regionie, czytelnictwem książek itp.,
- społeczno-ekonomicznymi problemami indywidualnych gospodarstw rolnych,
- socjologią pracy, społecznymi oczekiwaniami wzrostu wydajności pracy,
- wpływem literatury na kształtowanie osobowości dzieci i młodzieży,
- przyczynami niepowodzeń dzieci w nauce,
- uwarunkowaniami przestępczości nieletnich,
- społecznymi problemami rolniczych gospodarstw podupadłych i gospodarstw bez następców,
- twórczością teatralną młodzieży szkół średnich,
- problemami lingwistycznymi Krainy Złotowskiej,
- przeobrażeniami kulturowymi na wsi pod wpływem wczasów i turystyki,
- przemianami obrzędowości weselnej na terenie województwa,
- problemami kobiet pracujących,
- warunkami socjalno-bytowymi robotników leśnych oraz wieloma innymi, bardziej szczegółowymi zagadnieniami.

Koszalińscy socjolodzy i współpracujące z nimi osoby włączyli się do badań prowadzonych na terenie całego kraju przez Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk. Dotyczyło to trzech następujących tematów: 1) społecznych i gospodarczych spraw rolników, 2) działalności radnych Wojewódzkiej Rady Narodowej, 3) zmian społeczno-zawodowych pokolenia wychowanego w warunkach Polski Ludowej.

Socjolodzy, podobnie jak historycy, organizowali liczne spotkania i dyskusje, seminaria i konferencje naukowe. Uczestniczyli też w licznych konferencjach organizowanych w różnych ośrodkach naukowych w kraju, wygłaszając referaty bądź komunikaty.

Od chwili utworzenia Ośrodka Badań Naukowych KTSK w późniejszych latach zachodziły liczne zmiany w organizacji i obsadzie personalnej.

W listopadzie 1967 r. na skutek zapotrzebowania społecznego utworzono kolejne dwie pracownie: Ekonomiki Rolnej i Geograficzno-Ekonomiczną. Ich kierownikami zostali: mgr inż. Stanisław Królikowski i mgr Eugeniusz Zdzisław Zdrojewski, zatrudnieni w niepełnym wymiarze godzin. Niezwłocznie przystąpiono do kompletowania grup współpracowników i ustalania planów pracy. Prawdziwy entuzjazm nie trwał jednak długo. Wkrótce dyrektor OBN zażądał kategorycznie naszego przejścia na pełne etaty, zastrzegając, że w przeciwnym wypadku pracownie zostaną zlikwidowane. Obydwoj pracowaliśmy wówczas w Wojewódzkiej Pracowni Planów Regionalnych, pełniąc funkcje kierowników zespołów (odpowiednik wydziałów). Ponieważ S. Królikowski odmówił, Pracownia Ekonomiki Rolnictwa po kilku miesiącach rzeczywiście została rozwiązana. Proponowałem kilka innych osób na to stanowisko, ale wszystkie kandydatury zostały odrzucone.

Szkoda mi było rezygnować z opracowanego planu pracy i sprawić zawód licznej grupie osób deklarujących współpracę. Ostatecznie więc, tracąc ok. 2800 zł, zdecydowałem się na zmianę miejsca pracy i z początkiem maja 1969 r. zostałem zatrudniony na stanowisku starszego asystenta. Miałem wówczas rozpoczęty przewód doktorski na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i sądziłem, że przy tym charakterze pracy będę mógł przyspieszyć przygotowanie rozprawy doktorskiej. Tak wysoką stratę finansową zamierzałem przynajmniej częściowo sobie zrekompensować, publikując więcej artykułów, za które wtedy wypłacano honoraria. Chociaż nadzieje te spełniły się tylko częściowo, energicznie przystąpiłem do realizacji zamierzeń badawczych. Były one dość różnorodne i rozległe, obejmowały wybrane zagadnienia z zakresu ekonomii, demografii i geografii, a także problematyki rolniczej.

Pracownia Geografii i Ekonomii zajęła się więc:

- analizą warunków naturalnych z punktu widzenia potrzeb rolnictwa, przemysłu, turystyki,
- różnorodną problematyką ochrony środowiska geograficznego,
- różnymi aspektami migracji ludności w regionie,
- przemianami liczbowymi i strukturalnymi mieszkańców województwa,
- wybranymi zagadnieniami z zakresu osadnictwa (układy pól i wsi, ich funkcje),
- problemami odbudowy i rozwoju przemysłu,
- głównymi czynnikami rozwoju rolnictwa,

- uwarunkowaniami rozwoju innych dziedzin gospodarki (budownictwa, komunikacji, gospodarki morskiej, obrotu towarowego, gospodarki komunalnej i mieszkaniowej),
- badaniami monograficznymi miast i powiatów,
- różnymi aspektami rozwoju turystyki.

Wiele tematów i opracowań ośrodek podjął i wykonał na zlecenie różnych podmiotów. Spośród nich wymienić należy: Wojewódzkie Zjednoczenie Państwowych Gospodarstw Rolnych, przedsiębiorstwa rybołówstwa morskiego, Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki, prezydium miejskich rad narodowych w Koszalinie i Słupsku, prezydium powiatowych rad narodowych w Białogardzie, Drawsku Pomorskim, Miastku, Szczecinku, Świdwinie, Wałczu i Złotowie.

Koszty prowadzonych badań, a zwłaszcza druku wielu prac, sfinansowało Wydawnictwo Poznańskie, jedynie przy pokryciu deficytu publikowania książek nisko nakładowych (np. monografii powiatów). Koszty druku niektórych opracowań pokrywały inne oficyny wydawnicze (Wydawnictwo Morskie, PWN – Oddział w Poznaniu, WAG) lub inne instytucje, np. Okręgowa Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich, Stacja Naukowa PTH w Słupsku, Liga Ochrony Przyrody.

Z innych zmian, które nastąpiły stosunkowo szybko po uruchomieniu ośrodka, należy wymienić połączenie funkcji sekretarza generalnego Zarządu Głównego KTSK i dyrektora OBN. Funkcje te na początku 1968 r. objął dr Andrzej Czernik. We wrześniu tegoż roku dr Hieronim Rybicki przejął obowiązki redaktora wydawnictw KTSK, a na stanowisku kierownika Pracowni Historii zatrudniony została mgr Tadeusz Gasztold.

Z początkiem maja 1969 r. pracę na pełnym etacie podjął Eugeniusz Zdzisław Zdrojewski, któremu po odejściu dr. A. Czarnika, w styczniu 1970 r., powierzono funkcję sekretarza generalnego Zarządu Głównego KTSK i dyrektora OBN. Funkcję tę pełniłem do końca istnienia OBN, tj. do połowy 1972 r., czyli do wydzielenia go z KTSK.

Wkrótce po objęciu tych funkcji dowiedziałem się, że OBN działa nielegalnie i zatrudnia pracowników naukowo-badawczych niezgodnie z prawem. Oprócz znacznie niższych poborów było to drugie poważne rozczarowanie, jakie spotkało mnie po zmianie miejsca pracy. Towarzyszyło temu poczucie odpowiedzialności i ogromne przerażenie, ponieważ na szefów tego typu placówek w innych regionach zostały nałożone wysokie grzywny. Zdenerwowanie było

tym większe, że nikt nie potrafił mi doradzić, jak, gdzie i z kim można te sprawy załatwić. Rzeczywiście mogłem liczyć tylko na siebie. Wybrałem się więc anonimowo na rekonesans do Warszawy. Nie będę tu bardziej szczegółowo opisywał kłopotów związanych z załatwieniem tej sprawy.

Okazało się, że ani Prezydium KTSK, ani PWRN nie miały prawa tworzyć tego typu placówek bez zgody ówczesnego Komitetu Nauki i Techniki w Warszawie. Należało więc pospiesznie uzyskać afiliację tej instytucji. Warunków do spełnienia – trudnych i pracochłonnych – było sporo. Spróbowałem im jednak sprostać, nie mając znikąd pomocy. Starania zakończyły się sukcesem. Na mocy zarządzenia nr 30 przewodniczącego Komitetu Nauki i Techniki z 1 lipca 1971 r. uzyskałem zgodę na zatrudnianie pracowników naukowo-badawczych. Decyzja ta ułatwiła też późniejsze starania o usamodzielnienie OBN.

Na stanowisko kierownika Pracowni Geografii i Ekonomii w kwietniu 1970 r. przyjęta została mgr Maria Stachowska. Po odejściu z końcem sierpnia 1970 r. dr Bożenry Chmielewskiej na kierownika Pracowni Socjologii z dniem 1 listopada tegoż roku powołano mgr Elżbietę Piotrowską. Nieco wcześniej odszedł z pracy w OBN dr Hieronim Rybicki. Utworzono wówczas stanowisko (pełny etat) redaktora wydawnictwa KTSK, które objęła mgr Jadwiga Wojciechowska, będąca wcześniej asystentem w Pracowni Historii. W OBN zatrudnionych wówczas było łącznie pięć osób (razem z dyrektorem), obsługę administracyjną zapewniało Biuro Zarządu Głównego KTSK (Urszula Szymanowska), a planowania i realizacji wspólnego preliminarza pilnował Marek Horowicz – główny księgowy, zatrudniony na pół etatu.

Nadal więc w działalności OBN istotną rolę odgrywali współpracownicy. Ich liczba uległa zwiększeniu po utworzeniu Instytutu Ziemiaka w Boninie (1966), Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie (1968) i Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Słupsku (1969). W 1970 r. na terenie województwa, głównie w Koszalinie i Słupsku, pracowało: dwóch profesorów, 15 docentów i ok. 50 doktorów. Około czterdziestoosobowa grupa uczestniczyła w seminariach doktoranckich, w tym ośmiu współpracowników Pracowni Historii, siedmiu – Pracowni Socjologii i ośmiu – Pracowni Geografii i Ekonomii. Warto tu wspomnieć, że z inicjatywy ówczesnego dyrektora ośrodka (choć wbrew Radzie Naukowej) w marcu 1972 r. zorganizowano w OBN pierwszą seminaryjną grupę doktorancką z zakresu geografii pod kierunkiem doc. dr. Jerzego Szukalskiego z Uniwersytetu Gdańskiego. Mając na uwadze potrzeby kadrowe regionu, nie-

co później zorganizowano grupy doktoranckie z zakresu ekonomii, ekonomiki rolnictwa, historii i socjologii.

Pojawienie się w regionie wyższych uczelni i innych placówek naukowych (m.in. wspomnianego Instytutu Ziemiaka) spowodowało wzrost liczby współpracowników OBN. Już w 1971 r. ich ogólna liczba zwiększyła się do 110 osób, w tym 30 współdziałających z Pracownią Socjologii i po 40 – z Pracownią Historii oraz Pracownią Geografii i Ekonomii. Wśród nich było kilkunastu doktorów i kilku docentów.

Działalność wydawnicza OBN

W wyniku prowadzonych badań przygotowywano do druku wiele pozycji książkowych oraz po kilkadziesiąt artykułów publikowanych w czasopiśmie. Początkowo prace przygotowywała do druku Sekcja Wydawnicza KTSK, a później funkcję tę przejął Dział Wydawniczy. Prace te były dość zróżnicowane. Inny był tryb przygotowywania do druku prac zleconych oficynom wydawniczym (Wydawnictwo Poznańskie, Wydawnictwo Morskie, PWN, WAG), inny w wypadku periodyków, a jeszcze inny w odniesieniu do prac zwartych wydawanych nakładem własnym KTSK. Wstępne przygotowywanie prac dla przedsiębiorstw wydawniczych tu pominiemy, bo to one określały podstawowe wymagania, kierowały prace do recenzji, poddawały obróbce redakcyjnej itd.

Książki wydawane nakładem własnym KTSK (prace pojedynczych autorów lub zbiory pod czyjąś redakcją) były wstępnie opiniowane przez Sekcję Wydawniczą (a później Dział Wydawniczy), często uzgadniane z władzami wojewódzkimi, a następnie kwalifikowane przez Radę Naukową OBN. Tak przygotowany projekt planu wydawniczego na dany rok kalendarzowy kierowano do Naczelnego Zarządu Wydawnictw w Warszawie do zatwierdzenia. Nie zawsze wszystkie proponowane tytuły były przez tę instytucję akceptowane. Na te, które uzyskały zgodę, przydzielano niezbędną pulę odpowiedniej kategorii papieru, określając przy tym ich objętość i wielkość nakładu. Te ustalenia, oprócz wymogów merytorycznych, egzekwował z całą stanowczością cenzor.

Corocznie nakładem OBN KTSK ukazywało się od kilku do kilkunastu pozycji zwartych. Ich kolportażem zajmowały się Dom Książki oraz Przedsiębiorstwo Upowszechniania Prasy i Książki „Ruch” na podstawie zawartych umów. Trudno tu prezentować choćby tylko wybrane publikacje. Przedstawiono je jedynie w ujęciu ilościowym.

Wydawnictwa OBN KTSK w latach 1965–1972

Rok	Liczba woluminów	W tym		Objętość w ark. wydawniczych	Nakład w tys. egz.
		wydawnictwa zwarte	periodyki		
1965	5	–	5	57,0	10,0
1966	7	2	5	92,2	14,4
1967	6	1	5	71,0	11,8
1968	8	3	5	124,2	14,8
1969	3	2	1	48,3	4,3
1970	14	14	–	164,4	27,5
1971	13	12	1	160,5	31,8
1972	19	17	2	224,0	26,2

Źródło: sprawozdania OBN KTS-K za lata 1965–1972.

Oprócz prac zwartych wydawano kilka serii i periodyków. Od 1958 r. Oddział PTH w Słupsku był wydawcą publikowanego nieregularnie czasopisma pt. „Zapiski Koszalińskie”. Później ich druk przejęło KTPN, a następnie KTSK. Odtąd „Zapiski” jako kwartalnik ukazywały się do 1968 r. Łącznie wydano 36 numerów. Oprócz nich wydano dwa następujące numery specjalne: *Koszalin literacki*, KTSK, 1966 (141 s., nakład 1500 egz.), *Koszalin artystyczny*, 1970 (117 s., nakład 800 egz.).

Od następnego roku (tj. 1969) niektóre funkcje „Zapisków” przejął miesięcznik „Pobrzeże” jako pismo KTSK, finansowane przez Robotniczą Spółdzielnię Wydawniczą „Prasa”. Profil tego czasopisma nie pozwalał jednak na druk nieco obszerniejszych artykułów popularnonaukowych.

Od 1965 r. jako organ OBN KTSK ukazywał się „Rocznik Koszaliński”. Pracownicy, współpracownicy (a nawet osoby z zewnątrz) mogli w nim publikować opracowania popularnonaukowe. Spełniał on oczekiwania wszystkich zainteresowanych, lecz też nie zaspokajał stale narastających potrzeb.

W tej sytuacji w 1970 r. zapoczątkowano druk nowej serii pt. „Koszalińskie Studia i Materiały”. Jeszcze w tym samym roku ukazały się cztery zeszyty. Pierwszy zeszyt, inaugurujący serię KTSK, oraz czwarty – zawierały odpowiednią liczbę artykułów przygotowanych do druku przez kolegium redakcyjne. Na drugi zeszyt złożyły się opracowania pod wspólnym tytułem *Spoleczne problemy Koszalina*. Redaktorem tego zeszytu była Bożenna Chmielewska. Następ-

ny zeszyt wypełniła rozprawa Jana Stępnia pt. *Gospodarka i szkolnictwo w podregionie słupskim*.

W 1971 r. opublikowano kolejne trzy zeszyty, do druku złożono dwa następne, a przygotowane były trzy dalsze. Były one zróżnicowane tematycznie, na co wskazują tematy: *Spoleczne i ekonomiczne problemy PGR* (red. B. Chmielewska); *Podstawowe problemy rozwoju powiatu koszalińskiego* (red. E.Z. Zdrojewski); *Z dziejów ziemi koszalińskiej w XIX i XX wieku* (red. A. Czechowicz); *Wybrane problemy ekonomiczne województwa koszalińskiego* (red. E. Szymański i E.Z. Zdrojewski); *Z badań nad rybakami kutrowymi* (red. B. Chmielewska); *Rozwój działalności kulturalno-oświatowej* (red. E. Piotrowska); *Zmiany struktury zawodowej ludności województwa koszalińskiego* (red. E.Z. Zdrojewski); *Z najnowszych dziejów ziemi koszalińskiej* (red. T. Gasztold).

W tym samym roku podjęto usilne starania o przekształcenie nieregularnie ukazujących się „Koszalińskich Studiów i Materiałów” w kwartalnik pod tym samym tytułem. Był to szczególnie niesprzyjający okres dla tego typu inicjatyw, gdyż świeżo ukazało się zarządzenie wicepremiera (Alojzego Karkoszki), zalecające weryfikację ukazujących się czasopism i oszczędną gospodarkę papierem.

Po przedstawieniu tej propozycji do zaopiniowania władzom wojewódzkim zwołano m.in. ogólnowojewódzką naradę aktywu kulturalno-oświatowego. Prezentującemu koncepcję kwartalnika dyrektorowi OBN nieźle się oberwało. Najgłośniejszy był wówczas działacz partyjny z Kołobrzegu, który wezwał do „ozłocenia głów pracowników OBN”. Nie mógł zrozumieć, czego oni jeszcze chcą, skoro mają do dyspozycji „Głos Koszaliński” i „Pobrzeże”.

W tej sytuacji istna batalia o uruchomienie kwartalnika przeciągała się w czasie. Smutne było to, że biorący udział we wspomnianej naradzie dziennikarze i pracownicy naukowcy, zainteresowani wydawaniem kwartalnika, w ogóle się nie odezwali. Nie miejsce tu na opisywanie dalszych starań podjętych na szczeblu centralnym. Ostatecznie udało się uzyskać zgodę na druk kwartalnika z początkiem 1973 r., ale już pod szyldem Koszalińskiego Ośrodka Naukowo-Badawczego. Kiedy po podjęciu pozytywnej decyzji w tej sprawie poprosiłem sceptyków o pokazanie obiecanych kaktusów na dłoniach, nabrali wody w usta.

Inną inicjatywą zmierzającą do wzbogacenia rynku wydawniczego była zapoczątkowana przez KTSK w 1970 r. „Biblioteka Popularnonaukowa”. Serię tę zapoczątkowały następujące prace: A. Czechowicz, „*Głos Pogranicza*” i „*Głos Pogranicza i Kaszub*” (1970); Z. Głowacki, *Z lat 1945–1955. Szkice o sytuacji*

politycznej na Pomorzu Zachodnim (1971), J. Miller, *PPR w Koszalinie 1945–1948* (1972); T. Szrubka, *Działacze polonijni z Bytowskiego i Złotowskiego*.

Owocna była też współpraca KTSK z PTH w Słupsku. Wiele prac opublikowano na łamach „Biblioteki Słupskiej”. W tej serii ukazały się m.in.: H. Rybicki, *Partie i stronnictwa polityczne na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1947* (t. 18, 1967); A. Czarnik, *Ruch hitlerowski na Pomorzu zachodnim 1933–1939* (t. 22, 1969); B. Chmielewska, *Spoleczno-kulturowe mechanizmy i kierunki awansu młodego pokolenia na przykładzie województwa koszalińskiego* (t. 23, 1970); T. Szrubka, *Szkolnictwo koszalińskie w latach 1945–1968* (t. 24, 1970).

Należy tu dodać, iż pracownicy OBN publikowali swoje artykuły również w licznych czasopismach poza województwem koszalińskim. Wymienić tu trzeba „Przegląd Zachodni”, „Przegląd Zachodniopomorski”, „Kulturę i Społeczeństwo”, „Archeion”, „Biuletyn Informacyjny GKFiT”, „Czasopismo Geograficzne”, „Życie Szkoły Wyższej”.

Publikacje stanowiły mocną stronę w działalności OBN KTSK. Zachęciły one wiele osób do współpracy i ułatwiały kontakty z innymi placówkami naukowymi w kraju.

Działalność popularyzatorska

Tworząc w marcu 1964 r. KTSK, powołano m.in. Sekcję Popularyzacji Wiedzy oraz Sekcję Upowszechniania Kultury i Sztuki. Ich działalność ułatwiały liczne oddziały i kluby KTSK, współpracujące m.in. z bibliotekami, Klubami Międzynarodowej Prasy i Książki (KMPiK). Do tej działalności chętnie włączali się wszyscy pracownicy i większość współpracowników OBN, a także członkowie KTSK.

Temu nurtowi działalności służyły przede wszystkim publikacje, które wysyłano do ogniw terenowych KTSK, bibliotek i innych placówek kulturalno-oświatowych. Przeważnie były one omawiane w miejscowej prasie i rozmaitych czasopismach.

Najbardziej rozpowszechnioną formą propagowania wyników działalności naukowej oraz popularyzacji różnorodnej problematyki regionalnej w województwie były liczne spotkania i dyskusje z pracownikami naukowymi i działaczami kulturalno-oświatowymi. Organizowano je w oddziałach i klubach KTSK, a często za ich pośrednictwem w bibliotekach powiatowych, domach kultury, placówkach KMPiK, ośrodkach wczasowych i wielu zakładach pracy. Korzyści

były najczęściej dwustronne – uczestnicy spotkań dowiadywali się o różnorodnych sprawach, zjawiskach i procesach, a organizatorzy i prelegenci nierzadko zdobywali nowe inspiracje do badań i działalności wydawniczej. Ponadto wielu uczestników tych spotkań chętnie brało później udział w badaniach terenowych (np. ankietowych).

Organizowaniu takich spotkań i dyskusji służyły też specjalnie opracowane przez pracowników OBN cykle tematyczne. Zwłaszcza dwa następujące cieszyły się dużym powodzeniem: Studium Wiedzy o Regionie oraz Koszalińskie Czwartki. Niektórzy członkowie zarządu KTSK (np. J. Majkowski) przez dłuższy czas zajmowali się ich planowaniem i koordynacją.

Inną formą tego typu działalności były liczne seminaria i konferencje naukowe, niektóre o zasięgu ogólnokrajowym. Ich organizatorami były w większości poszczególne pracownie OBN. Średnio co roku każda z nich organizowała od pięciu do kilkunastu takich imprez. Często tym seminariom i konferencjom towarzyszyły wystawy (połączone ze sprzedażą) wydawnictw OBN KTSK.

Trzeba dodać, że takie prezentacje wydawnictw, połączone ze sprzedażą, organizowano też podczas niektórych dorocznych Dni Książki i Prasy. Dużą rangę miała wystawa zorganizowana w 1972 r. w Warszawie – w Ośrodku Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych Polskiej Akademii Nauk, również połączona ze sprzedażą. Z tej okazji wydano specjalnie przygotowany katalog, który został rozesłany do placówek naukowo-badawczych w kraju, a także do kilku placówek zagranicznych. Obie te inicjatywy miały przede wszystkim charakter informacyjno-propagandowy, cieszyły jednakże się dużym zainteresowaniem i przyniosły spore efekty finansowe.

Na koniec warto wspomnieć, iż OBN KTSK swoją różnorodną działalnością zyskał sobie uznanie w regionie i był pozytywnie oceniany przez różne środowiska i władze wojewódzkie. Ośrodek w miarę swoich możliwości podejmował prace badawcze o szerszym, ponadregionalnym zasięgu i znaczeniu, włączając się tym samym do realizacji zadań ogólnokrajowych, stawianych przez naukę polską.

Prawdą jest również i to, że w miarę rozwoju OBN rosły także oczekiwania i postulaty różnych środowisk zawodowych i władz regionalnych. Dotyczyły one w szczególności rozszerzenia profilu badawczego o różną problematykę społeczną, na którą z każdym rokiem rosło zapotrzebowanie.

Realizacja stawianych zadań wymagała podniesienia rangi i umocnienia samego ośrodka. Dotychczasowa struktura organizacyjna i działalność prowadzona w ramach stowarzyszenia społeczno-kulturalnego nie odpowiadała już ówczesnym, a zwłaszcza przyszłościowym potrzebom. W tej sytuacji na przełomie lat 1971 i 1972 podjęto starania o usamodzielnienie ośrodka na prawach jednostki budżetowej dotowanej przez PWRN. Rozszerzenie profilu badawczego na współczesną problematykę gospodarczą i demograficzną, wymagającą stosowania bardziej nowoczesnych metod badawczych, zwłaszcza ilościowych, wymagało nie tylko wzmocnienia kadrowego, lecz i wyposażenia w odpowiedni sprzęt oraz poprawy warunków lokalowych.

Oczekiwane decyzje zapadły w trzecim kwartale 1972 r. Na wniosek Rady Naukowej OBN po zasięgnięciu opinii Wydziału I Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk i Ministerstwa Finansów oraz za zgodą Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki – PWRN 12 lipca podjęto uchwałę nr 102/933/72 o wydzieleniu ośrodka z KTSK i utworzeniu z dniem 1 października Koszalińskiego Ośrodka Naukowo-Badawczego. Został on podporządkowany PWRN w Koszalinie i Wydziałowi I Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Otwierał dział „nauka” w zbiorczym budżecie województwa. Niezbędne środki na jego działalność przydzielało Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki.

Ze względu na wspólny budżet, wspólne pomieszczenia i obsługę biurową faktyczne rozpoczęcie samodzielnego bytu Koszalińskiego Ośrodka Naukowo-Badawczego nastąpiło z początkiem 1973 r. Ale to już zupełnie inna historia.

Literatura

- Buczak E., *Sprawozdanie z działalności KTPN w latach 1959–1964*, „Rocznik Koszaliński” 1 (1965).
- Chmielewska B., *Rok działalności Ośrodka Badań Naukowych w Koszalinie*, „Rocznik Koszaliński” 3 (1967).
- Machura T., *Sprawozdanie z działalności PTH w Słupsku, Koszalinie, Szczecinku, Złotowie i Świdwinie*, „Rocznik Koszaliński” 1 (1965).
- Machura T., *Sprawozdania z działalności Stacji Naukowej PTH w Słupsku*, „Rocznik Koszaliński” 1 (1965).
- Narkowicz J., *Z doświadczeń Koszalińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego*, „Kultura i Społeczeństwo” 1966, nr 2.
- Osiągnięcia i potrzeby badawcze w województwie koszalińskim*, red. E.Z. Zdrojewski, Koszalin 1974.

- Piotrowski Z., *Ośrodek Badań Naukowych w Koszalinie*, „Przegląd Zachodni” 1966, nr 2.
- Rupińska J., *Działalność Ośrodka Badań Naukowych w Koszalinie w 1967 r.*, „Rocznik Koszaliński” 1969, nr 4.
- Zdrojewski E.Z., *Dorobek i zadania Ośrodka Badań Naukowych w Koszalinie*, „Przegląd Zachodni” 1971, nr 5–6.
- Zdrojewski E.Z., *Koszalińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne*, w: *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. III: *Towarzystwa upowszechniające naukę działające obecnie w Polsce*, red. nauk. L. Łoś, Wrocław [etc.] 1982.
- Zdrojewski E.Z., *Rola i zadania Koszalińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego w zakresie badań i działalności wydawniczej*, „Kultura i Społeczeństwo” 1972, nr 2.
- Zdrojewski E.Z., *Sprawozdanie z działalności Ośrodka Badań Naukowych w Koszalinie za lata 1965–1971 oraz program na lata 1972–1975*, OBN, 1972.

**PRELIMINARY STAGE OF REGIONAL RESEARCH
IN THE KOSZALIN VOIVODESHIP**

SUMMARY

This elaboration covers the subject of Scientific Research Centre (SRC) activities within a period 1965–1972. Achievements preceding the creation of SRC are presented here, as well as its subsequent search results, publications and popularizations.

Eugeniusz E. Zdrojewski